

Branka Drljača Margić

LEKSIČKI PARALELIZAM: JE LI OPRAVDANO GOVORITI O NEPOTREBNIM POSUĐENICAMA (ENGLSKOGA PODRIJETLA)?

dr. sc. Branka Drljača Margić, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'373.45:811.111

U radu se govori o kategoriji potrebe pri posuđivanju, prvenstveno iz engleskoga jezika, odnosno opravdanosti podjele posuđenica (engleskoga podrijetla) na potrebne i nepotrebne. Na primjeru jedne od novijih podjela posuđenica engleskoga podrijetla po principu opravdanosti njihove uporabe u jeziku primaocu (Prčić 2005), autor nastoji pokazati kako su takve podjele neprecizne i simplificirane. Temeljni je cilj rada navesti i analizirati razloge uporabe posuđenica. Govornika na uporabu posuđenica motiviraju različite jezične i društveno-psihološke potrebe, od potrebe za popunjavanjem leksičke praznine preko želje da se ekonomično, precizno i kreativno izrazi do potrebe da i kroz uporabu posuđenica izrazi svoj supkulturni identitet. Autor zaključuje da i posuđenice i njihovi domaći ekvivalenti čine ono što Bourdieu (1991) naziva jezičnim kapitalom te da leksički izbor ovisi o prirodni jezičnih tržišta. Tako će posuđenica imati bolju prođu na jednome tržištu, a domaća zamjena na drugome. Paralelnom uporabom posuđenica i njihovih domaćih zamjena uvelike dolazi do izražaja slojevitost jezične uporabe, odnosno značenjska, stilska i funkcionalna razvedenost jezika.

Ključne riječi: *posuđenica (engleskoga podrijetla); kategorija potrebe pri jezičnome posuđivanju; razlozi uporabe posuđenica*

1. Uvod

Proširenost engleskoga jezika stvara *jezični pritisak* (Haugen 1953: 372) čija snaga određuje smjer posuđivanja. Dominacija engleskoga jezika dovodi do uporabe posuđenica engleskoga podrijetla na najrazličitijim područjima ljudskoga interesa, od svakodnevnne komunikacije i industrije zabave preko različitih nazivlja do naziva proizvoda, časopisa, tvrtki te televizijskih i radijskih emisija. Utjecaj engleskoga jezika posljedično ne dovodi samo do posuđenica kojima se imenuju novi predmeti i pojmovi već i do onih za koje se može reći da pružaju nove poglede na postojeće i poznato.

U radu se daje pregled stajališta različitih autora prema kategoriji potrebe pri posuđivanju, prvenstveno iz engleskoga jezika, odnosno opravdanosti podjele posuđenica (engleskoga podrijetla) na potrebne i nepotrebne. Kako neki polaze od toga da je anglizam nepotreban ako u jeziku primaocu postoji (adekvatna) domaća zamjena, cilj je ovoga rada navesti i analizirati razloge uporabe posuđenica i pokazati da je i uporaba posuđenica koje se u literaturi opisuje nepotrebnima motivirana brojnim jezičnim i izvanjezičnim razlozima.

Postavljeno pitanje potrebe pri jezičnome posuđivanju odnosi se prvenstveno na neutralni standard, a navedeni primjeri posuđenica i njihovih prijevodnih ekvivalenata osim na semantičko, funkcionalno i stilističko raslojavanje unutar samoga standarda upućuju i na raslojavanje jezične uporabe na relaciji *standard – supstandardne varijante*, pri čemu se u supstandardu rabi posuđenica, dok se u standardu teži uporabi domaćega ekvivalenta.

2. Kategorija potrebe pri leksičkome posuđivanju (iz engleskoga jezika)

2.1. Među prvima koji se u svojim radovima osvrću na pitanje potrebe pri leksičkome posuđivanju ističu se začetnici teorije jezika u kontaktu i dvojezičnosti Uriel Weinreich i Einar Haugen.

Weinreich (1953: 60) uporabi nepotrebnih posuđenica pristupa sa stajališta dvojezičnoga govornika koji rabi izraze iz jezika koji se smatra prestižnim da bi time dosegao društveni status koji simbolizira znanje toga jezika. Prčić (2005: 157) takvu uporabu anglizama naziva *statusnom uporabom*, koja je najčešće motivirana neutemeljenim, ali zato vrlo čvrstim vjerovanjem nekih ljudi da je povremena ili stalna uporaba posuđenica engleskoga podrijetla u govoru i pismu modernija, otmjenija i elegantnija jer stvara dojam pripadnosti nadmoćnijemu anglofonom kulturnom i jezičnom obrascu, u prvome redu američkome kao najpoželjnijem. Weinreich u okviru statusne uporabe razlikuje *naučene posuđenice*, kao što su latinske fraze u engleskome, i *nepotrebne posuđenice*, odnosno riječi koje imenuju predmete i pojmove koji otprije imaju nazive u jeziku primaocu.

Kao pojam blizak statusnoj uporabi anglizama Prčić (2005: 156–158) uvodi i *strukovnu uporabu*, koja je motivirana nedovoljno utemeljenim, ali zato sve uvrženijim vjerovanjem stručnjaka na gotovo svim područjima da su u današnje vrijeme jedino nazivi iz engleskoga jezika oni koji na pravi, autentičan i uvjerljiv način izražavaju određeno stručno značenje. Težak (1999: 108) u tome kontekstu ističe da pomodarstvo, snobizam i ekshibicionizam rezultiraju lažnom uvjerenosti da domaći izrazi ne mogu primjereno zamijeniti engleske. Babić kritički primjećuje da anglizmi i anglolatinke mnogima zvuče profinjnije, kompleksnije i učenije od njihovih domaćih jednakoznačnica:

“Kako moderno zvuči kad naknada postane kompenzacija, zaplet – komplikacija, put i odnos – relacija, položaj – situacija, rješenje – solucija, raspodjela – distribucija, obala – rivijera, a zapreka – barijera!” (Babić 1990: 86).

Melchers i Shaw (2003: 189) dijele posuđenice na *funkcionalne*, koje su dio nazivlja i koje u jezik ulaze zajedno s novitetima, i *moderne*, koje imenuju pojam ili predmet koji je otprije imenovan u jeziku primaocu. Beccaria (1988) *nepotrebna* naziva one posuđenice koje imaju precizan ekvivalent u jeziku primaocu i razlikuje ih od *onih koje imaju nijansu značenja koju nemaju njihove prevedenice* i od *potrebnih posuđenica*, koje nemaju primjerenoga ekvivalenta u jeziku primaocu i koje se mogu prevesti samo sintagmom.¹

2.2. Mogućnost podjele posuđenica na potrebne i nepotrebne, međutim, mnogi dovode u pitanje, a granicu između dva tipa posuđenica opisuju nepreciznom i fleksibilnom.

Haugen (1953: 373) ističe da iako posuđivanje uvijek prelazi stvarne potrebe jezika, vrlo je teško odrediti je li posuđena riječ potrebna ili ne. Prema autoru osoba ne bi rabila određenu riječ da ne osjeća svojevrsnu potrebu za njom. Hope (1971: 668–677) primjećuje da su posuđenice kojima se označavaju stvari, situacije ili ideje koje nisu nepoznate jeziku primaocu daleko brojnije no što se na prvi pogled čine. Slično Haugenu autor dovodi u pitanje postojanje nepotrebnih posuđenica smatrajući da je svaka uspjeta, odnosno prihvaćena posuđenica nužna jer je u vrijeme njezina posuđivanja postojao dobar razlog ili poticaj za njezinu posudbu. U objektivnoj analizi posuđenica ne može se govoriti o opreci *potrebno – nepotrebno* jer je svako posuđivanje nečim motivirano i prema tome potrebno (Hope 1971: 721). Takva opreka, ističe autor, dio je prošloga vremena kada je cilj proučavanja jezika bio primarno normativnoga karaktera, a proučavanje leksičke interferencije podređeno purizmu.

Rodríguez González (2002: 148) smatra da su neke posuđenice potrebne jer su zaživjele kao specijalizirani nazivi, a druge zato što su privlačne govornicima i zato što njihovom uporabom govornik nastoji postići određene stilske učinke, npr. humor. Uporaba je posuđenica, dodaje Onysko (2007: 321), vezana uz psiholingvističko stanje govornika, koje motivira njegov leksički izbor. Neodgovorno je stoga govoriti o nepotrebnim i suvišnim posuđenicama jer se pritom ne uzimaju u obzir svi jezični i izvanjezični razlozi.

Myers-Scotton (2006: 265) *otocima umetnutoga jezika* naziva one riječi ili višerječne izraze koji se u komunikaciji preuzimaju iz stranoga jezika i smještaju u domaću matricu bez neke posebne, denotativne potrebe. U danome trenutku ubačeni strani izraz bolje izražava govornikove namjere i nosi konotacije koje nema domaći ekvivalent ili odražava neke društveno-psihološke potrebe govornika, npr. želju da se pokaže vladanje stranim jezikom.

Za razliku od Aitchison (2004: 4) koja rabi sintagmu *kukavička paradigma* kako bi opisala ulazak novih riječi, posuđenica iz luksuza, koje poput mladih kukavica ulaze u gnijezdo iz kojega nakon nekog vremena izguraju domaće izraze², Bakhtin (1981) ističe

¹ Preuzeto iz Pulcini (1994: 51).

² Etiemble (1964: 157) tako za anglizam *shopping* kaže da je dobar primjer *franglaisa* – nepotreban izraz koji zauzima mjesto francuskome izrazu *faire les courses*.

da riječi nisu statične jedinice s fiksnim (stranim) identitetom koje će ulaskom u drugi jezik gurnuti postojeće ekvivalente u zaborav. Riječi su dinamične i visoko prilagodljive, pokazuju relativno nizak stupanj lojalnosti svojemu podrijetlu i brzo nalaze dom u drugome kontekstu te sretno supostoje sa svojom okolinom. Svaki put kada se riječ pojavi u novome kontekstu neki se aspekti njezina značenja aktualiziraju i svaki kontekst dodaje nešto novo značenju riječi. Alexieva (2008: 49) dodaje da se kao novi entiteti, neovisni od modela prema kojima su stvoreni, posuđeni leksemi slobodno razvijaju, posebice semantički, u skladu s društveno-kulturalnim potrebama nove jezične zajednice.

Weinreich (1953: 60) kao razlog posuđivanja riječi za kojima, uvjetno rečeno, ne postoji potreba navodi potrebu za sinonimima, odnosno potrebu jezika primaoca za leksičkim bogaćenjem, što se postiže i posuđivanjem iz stranih jezika. Očito je, ističe autor, da neki pojmovi privlače više različitih označitelja kao što neke osobe privlače više različitih nadimaka.

2.2.1. Posuđenice pritom ulaze u sinonimske odnose s nastalim ili postojećim domaćim ili udomaćenim riječima. Ako se pođe od toga da se apsolutni sinonimi nikada ne javljaju u praksi jer jezična ekonomija priječi redundantnost u jeziku³, paralelna uporaba posuđenice i domaće zamjene ne dovodi do istoznačnosti u jeziku, već do paralelne uporabe dvaju izraza koji se stilski, funkcionalno i(li) značenjski raslojavaju te omogućavaju preciznije izražavanje i slobodu osobna izbora.

Turk (1996: 77) navodi da se u hrvatskome europeizam *atmosfera* rabi kao naziv u astronomiji, meteorologiji i zemljopisu, dok se hrvatski naziv *ozračje* determinologizira i zadobiva sekundarno značenje 'situacija ili okolnosti'. U rumunjskome se riječ engleskoga podrijetla *superman* rabi u jeziku tiska, dok se izraz *supraom* (kalk prema njemačkome *Übermensch* ili francuskome *surhomme*) rabi kao naziv u filozofiji (Constantinescu i dr. 2002: 172). U engleskome jeziku za izraz *insekt* postoje tri riječi: engleska riječ *bug*, latinski izraz *insect* i grčki *entoma*. Halliday (2003: 409–410) ističe da se, koliko god se takvim činili, ne radi o sinonimima: *insect* je *bug* na apstraktnijoj razini, odnosno naziv za cijeli razred, dok grčki izraz podiže naziv na još apstraktniju razinu i rabi se kao naziv u teoriji. Slične primjere donose Svartvik i Leech (2006: 38/50) kada govore o dubletama romanskoga i germanskoga podrijetla u engleskome jeziku, koje su nastale tako što se engleska riječ nije prestala rabiti kada je riječ francuskoga podrijetla ušla u jezik, već je došlo do raslojavanja na stilskoj razini. Riječi romanskoga podrijetla pripadaju formalnijoj ili apstraktnijoj razini, dok su germanske riječi neformalnije, izravnije i bliže govorniku. Neki su od primjera *aid – help*, *conceal – hide*, *infant – child*. Sama činjenica da je izraz posuđen, ističe Potter (1950: 37), određuje njegov poseban status u odnosu na model prema kojem je tvoren i u odnosu na postojeću ili stvorenu zamjenu u jeziku primaocu.

³ Strukturalna semantika usto učenjem o konotacijskoj i denotacijskoj vrijednosti jezičnih znakova praktički niječe postojanje savršenih sinonima (Muljačić 1998: 271).

2.3. Među novijim podjelama posuđenica engleskoga podrijetla po principu opravdanosti njihove uporabe i potrebe za njima u jeziku primaocu izdvajamo Prčićevu podjelu koja uključuje *sasvim neopravdane, neopravdane, uvjetno opravdane, opravdane i sasvim opravdane anglizme* (u srpskome jeziku) (Prčić 2005: 130–135). U kategoriju sasvim neopravdanih anglizama ulaze oni anglizmi za koje već postoji domaća ili udomaćena zamjena, poput *fan* naspram *obožavalac*. Prema autoru izrazi *spejs šatl* i *hendaut* neopravdani su jer se mogu prevesti izrazima *svemirski avion* i *izručak*. Uvjetno opravdanim anglizmima, autor naziva one anglizme koji su kraći i ekonomičniji od domaćih zamjena, npr. *PR* prema *odnosi s javnošću*. Anglizam je opravdan ako unosi novu nijansu značenja u sustav jezika primaoca i time postaje hiponimom domaćoj ili udomaćenoj riječi, primjerice *kambek* prema *povratak*. Sasvim opravdanim anglizmima autor opisuje one anglizme koji unose sasvim novo značenje u sustav jezika primaoca i time popunjavaju leksičku i pojmovnu prazninu, primjerice *modem* i *bestseller*.

Autorova podjela, iako naizgled jasna i bogato ilustrirana, upućuje na probleme s kojima se nemoguće ne suočiti kada se govori o opravdanosti uporabe posuđenica u jeziku primaocu i kada ih se prema tome klasificira. Stoga iznosimo neke zamjerke na autorovu podjelu i nastojimo pokazati da su takve podjele posuđenica simplificirane i neodređene.

Neprecizno je anglizam ocijeniti (*sasvim*) neopravdanim, a da se prije toga ne uzme u obzir semantičko, funkcionalno i stilsko raslojavanje uporabe anglizma i njegove domaće zamjene.

Upoznavajući se s novim predmetom ili pojmom govornici se jezika primaoca upoznaju i s novim izrazom koji taj predmet ili pojam prati. Kako je normiranje retrospektivna aktivnost, govornici se jezika primaoca naviknu na posuđenicu prije no što se iznađe domaća zamjena, što vrlo često dovodi do njihove paralelne uporabe i, posljedično, njezina raslojavanja. Iako se *prevencijom*, odnosno stvaranjem adekvatnih domaćih naziva za nove predmete i pojmove prije no što posuđenica zaživi u uporabi (Thomas 1991: 92), može spriječiti ili oslabiti retrospektivni karakter normiranja, danas ju je izuzetno teško primijeniti zbog povezanosti svijeta i intenzivne izloženosti engleskome jeziku koji pogoduju brzini širenja izraza engleskoga podrijetla.

Na fleksibilnost granice između opravdanih i neopravdanih anglizama upućuju i primjeri poput *kambek*. U srpskome, kao i u hrvatskome jeziku, izraz *kambek* nosi novu nijansu značenja, *'spektakularan povratak neke doskora poznate osobe u javni život'*, što ga, prema autoru, čini opravdanim anglizmom. Međutim, anglizam je moguće zamijeniti domaćim izrazom *povratak* jer sam kontekst određuje o kakvome se povratku radi, prema čemu bi se *kambek* mogao svrstati i među sasvim neopravdane anglizme⁴. Kod domaćega izraza pritom dolazi do specijalizacije značenja koja podrazumijeva da definicija novoga značenja obuhvaća i definiciju staroga, ali joj dodaje neke nove elemente s obzirom na specifičnost pojedinoga nazivlja ili situacije (Mihaljević 1992: 37).

⁴ Babić (1977/78: 118), primjerice, još prije više od trideset godina ističe da je englesko *come back* (*kambek*) počelo grickati naš *povratak* jer se upotrebljava dosta često, nepotrebno i štetno za jezik i stil.

U podjeli je moguće uočiti i neke nedosljednosti. Autor klasificira *kurikulum* kao uvjetno opravdan anglizam jer je kraći od domaćega ekvivalenta *nastavni plan i program*, dok, primjerice, izraz *trefking*, koji je također ekonomičniji od svoje domaće zamjene *nedopuštena trgovina*, svrstava među sasvim neopravdane anglizme. Autor, osim toga, ne objašnjava prema kojemu kriteriju neke anglizme smatra hiponimima domaćim izrazima i tako opravdava njihovu uporabu (npr. *menadžer* naspram *upravitelj*), a neke ne (npr. *menadžment* naspram *rukovodstvo*), iako se i *menadžmentu* značenje može smatrati užim ili specijaliziranijim od značenja njegove domaće zamjene. Anglizmi koje autor opisuje sasvim opravdanim mogli bi se svrstati i u skupinu neopravdanih anglizama jer uvijek postoji mogućnost prijevoda stranoga sadržaja, odnosno iznalaženja domaće zamjene za određeni anglizam. To što anglizmi poput *internet*, *hardver*, *bestseller*, koje autor opisuje sasvim opravdanim, nemaju prevedene zamjene u srpskome jeziku ne znači da ih se ne može prevesti. U prilog mogućnosti prevođenja govore hrvatske zamjene za navedene anglizme: *međumrežje/svemrežje*, *strojevina/očvrsje/željezarija*, *uspješnica*. Većina tih zamjena nije zaživjela u uporabi, ali to nije problem nalaska (adekvatnih) zamjena, već izostanka njihove promidžbe i, posljedično, prihvaćenosti.

2.4. U nastavku navodimo moguće razloge uporabe posuđenica (engleskoga podrijetla), odnosno paralelne uporabe posuđenica i njihovih ekvivalenta u jeziku primaocu, da bi se pokazalo kako je i uporaba onih izraza koje će neki opisati neopravdanim i suvišnim motivirana različitim jezičnim i izvanjezičnim razlozima, odnosno različitim govornikovim potrebama.

3. Razlozi posuđivanja i uporabe posuđenica (engleskoga podrijetla)

3.1. Primarna je svrha posuđivanja iz stranoga jezika **popunjavanje leksičke praznine** u jeziku primaocu. S obzirom na to da su govornici neprekidno "izloženi novim domenama kulturnoga znanja i iskustva" (Winford 2003: 37), a jezik primalac nema izraza kojim bi se imenovao novi pojam ili predmet, posuđuje se i prilagođava riječ stranoga podrijetla, danas najčešće engleskoga.

Posuđeni izrazi i nakon pronalaska domaćih zamjena često ostaju u uporabi zato što ih govornici doživljavaju bliskima, preciznima i jasnima i zato što se ponekad samo od stranih izraza izvode nazivi za srodne pojmove. Primjerice, od anglizma *samit* moguće je tvoriti pridjev, dok od domaće zamjene *sastanak na vrhu* to nije moguće kao što se i od anglizma *hardver* izvodi naziv za osobu koja se bavi hardverom – *hardverlaš*, dok od domaćih izraza *sklopovlje*, *strojevina* i *očvrsje* takva izvedenica nije potvrđena.

Neki se izrazi koji u jezik primalac ulaze kao nazivi vremenom determinologiziraju i ulaze u širu uporabu, čemu posebice pridonosi razvijenost sredstava javne komunikacije, koja omogućavaju dostupnost informacija iz najrazličitijih područja i populariziraju pojedine struke i znanost. Primjerice, nazivi *user-friendly* ili *input* skovani su kako bi označavali računalo i računalne programe koji su jednostavni za uporabu,

odnosno podatke koji se unose u računalo. Izrazi se danas rabe i izvan računalne struke, i u engleskome i u drugim jezicima. Danas je *user-friendly* sve čime se lako rukuje, a *input* svaka reakcija ili prijedlog.

3.2. Nezaobilazan razlog proširenosti engleskih izraza svakako je **osmoza** – stalna izloženost engleskim riječima putem medija, interneta i literature – koja dovodi do njihove spontane uporabe.

3.3. Anglizmi se rabe i zbog svoje **ekonomičnosti**. Kratka, jednosložna anglo-američka riječ (*brend, hit, look, trend*) spretinija je i praktičnija te zvučnija i pamtljivija od odgovarajuće višesložne zamjene ili višerječnoga izraza u drugome jeziku. Picone (1996: 16) govori o oduševljenosti govornika francuskoga jezika jednosložnim riječima engleskoga podrijetla. Takve riječi štede vrijeme i energiju pri govoru, a prostor pri pisanju ili tiskanju. Zamjenski izrazi u drugim jezicima često su predugi, nezgrapni i čine se isforsiranima u usporedbi s izrazima engleskoga podrijetla: hrv. *sastanak na vrhu* naspram *samit*, tal. *la bistecca amburghese al formaggio* naspram *cheeseburger* (Damiani-Einwalter 2002: 88), španj. *operación de permuta financiera* naspram *swap* (Smith 1997: 24), njem. *Verabredung, Wiederauflebung* i *Wirtschaftaufschwung* naspram *Date, Revival* i *Boom* (Onysko 2007: 63) ili franc. *bandevideo promotionel* naspram *clip* (Berns 1992: 4).

Ekonomičnosti engleskih izraza doprinosi i lakoća sklapanja složenica (usp. *wannabe, English-have-not, English-only*), koje se u drugim jezicima često moraju prevesti cijelom sintagmom ili rečenicom, sklonost skraćenicama i svezama dviju imenica u kojima prva atributivno određuje drugu.

3.4. Jedan je od razloga uporabe anglizama njihova **privlačnost**, odnosno svojevrsna “aureola egzotičnosti” (Hope 1971: 713) ili, kako Gottlieb (2004: 49) kaže, “poseban začim koji uporaba anglizama daje izrečenome”. Za razliku od svakodnevnih autohtonih riječi engleske riječi asociraju na globalno, moderno, razvijeno i inovativno. Čini se da *baby-sitter* zvuči otmjenije od talijanskoga izraza *bambinaia*, *Entertainer* i *Diskjockey/Diskjockeyi* prestižnije od njemačkih izraza *Unterhalter* i *Schallplattenunterhalter*, a *manager* i *coach* modernije i privlačnije od hrvatskih riječi *voditelj* i *savjetnik*. Potter (1950: 38) ističe da su u engleskome nazivi za elegantnija zanimanja francuskoga podrijetla (npr. *painter* ili *tailor*), dok su skromnija zanimanja nazvana izrazima anglo-saksonskoga podrijetla (npr. *shoemaker* ili *fisherman*). Isto je i u vojsci gdje anglo-saksonski *private* (‘vojnici bez čina’) stoji u jasnome kontrastu prema galicizmima *general* ili *sergeant* (‘poručnik’). Škarić (1983: 102) primjećuje da mnogo više zaslužuje i stoji jedan *know-how* nego neke obične *stručne upute* i *savjeti kako nešto uraditi* kao što mnogo više vrijedi jedna firma za *marketing* nego ona za *prodaju*. Muljačić (1998: 272) na zanimljiv i pomalo šaljiv način opisuje potrebu za ksenizmima koji za jezik u cjelini možda nisu nužni, ali se smatraju probitačnim i time neizravno nužnim u nekim žargonima: npr. modistica koja kaput od kuničeve kože zove francuski *lapin* imat će bolju prodaju nego neka njezina “neuka” kolegica koja ga zove prostotalijanski *coniglio*. Danas se na mnogim jezicima radna mjesta sve više nazivaju engleskim izrazima, čime se posao želi prikazati prestižnijim, zanimljivijim i bolje plaćenim: u oglasima za posao u hrvatskim novinama traže se

menadžer, make-up artist i developer, a u finskima *Technical Project Manageriksi* i *Director of Software Developmentiksi* (Taavitsainen, Pahta 2008: 34). Zanimljivo je da se engleski izrazi poput *cash and carry*, *hardware* ili *team building* doživljavaju privlačnim, modernim i zvučnim, dok hrvatske prijevode *plati pa nosi*, *željezarija* ili *izgradnja tima* mnogi smatraju smiješnim i isforsiranim iako se radi o jednome te istome sadržaju izrečenome na dva različita jezika. Tomu se mogu navesti tri razloga. Prvo, prijevodom se naglo demistificira egzotika izraza te otkriva banalnost sadržaja skrivenoga u stranome izrazu. Teško je prihvatiti da se iza *cash and carry* krije samo *plati pa nosi*. Drugo, posuđenice nisu semantički i tvorbeno jasne kao domaće riječi, pa lako nose značenje koje se uz njih veže. Domaćim je riječima, s druge strane, semantika transparentna, što često stvara zapreku prihvaćanju. Drugim riječima, govornik najčešće rabi posuđenicu ne razmišljajući pritom o njezinu (doslovnom) prijevodu i njezinoj tvorbi. Govornicima je stoga isprva teško prihvatiti da je *kompjutor računalo* jer ne polaze od toga da se i posuđenica, kao i domaći izraz, tvori od glagola *računati* (lat. *computare*). Treće, čini se da je engleski jezik skloniji metafori i igri riječima pri stvaranju neologizama no što je to hrvatski jezik, što i potvrđuju Mihaljević i Šarić (1996) kada navode brojne primjere u kojima engleskim metaforičkim nazivima odgovaraju hrvatski nemetaforički nazivi (npr. *catwhisker* prema *kontaktna opruga*, *chatter* prema *neželjeno vibriranje*, *clock* prema *davač ritma*), a pritom ne navode nijedan primjer u kojemu engleskoj nemetafori odgovara hrvatska metafora. Škarić (1983: 102) u tome smislu ističe da su anglofoncima riječi, poput *hardware* i *software*, ništa više od slike, igre i šaljive usporedbe, a našima nešto važno, da ti pamet stane.

Doživljaj engleskoga kao kreativnijega, vitalnijega i fleksibilnijega jezika proizlazi dijelom iz pozornosti koja se pridaje čistoći standardnoga hrvatskog jezika i opreznosti koja proizlazi iz takve tradicije, a dijelom i iz nedostatka "avanturizma" u standardnome hrvatskom jeziku. Previše toga, čini se, nije u duhu hrvatskoga jezika, dok u engleskome "prolazi" gotovo sve. Takva jezična fleksibilnost (tolerantnost, otvorenost i prilagodljivost), relativno strana našem jezičnom podneblju, čini engleske izraze privlačnijim, jednostavnijim i modernijim.

Uporaba engleskoga "u dekorativne svrhe" (McArthur 1998: 15) doprinosi živosti poruke i privlači pozornost, primjerice potrošača u jeziku oglašavanja. Engleski nosi konotacije modernoga, privlačnoga i zanimljivoga, pa uporaba domaćih izraza često nema isti društveno-psihološki učinak koji ima uporaba engleskih izraza. Na taj način, primjerice, reklama postaje pravo *igralište* izraza iz različitih jezika⁵, koji kao egzotičan ukras djeluju na vidne i slušne osjete publike.

Neki autori pak smatraju da anglizmi nisu toliko kreativni i zanimljivi sami po sebi koliko takvim čine kontekst u koji se unose. Riječi koje pripadaju *franglaisu*, ističe Thody (1995: 55), ne pojavljuju se zbog toga što su američki mediji posebno zanimljivi ili kreativni, već zbog izostanka kreativnosti i zanimljivosti francuskih medija.

⁵ Haarmann (1989) ističe da tek kombinacija elemenata iz različitih jezika zadovoljava paletu simboličkih funkcija.

3.5. Prestiž engleskoga jezika nezaobilazan je razlog uporabe anglizama. Uporaba riječi iz engleskoga, kao prestižna jezičnog koda, proizlazi iz potrebe ljudi, od tinejdžera preko menadžera do političara i novinara, da pokažu da su moderni, napredni, naputovani, načitan, obrazovani u svakome pa i jezičnome smislu, dobro informirani i u toku, sofisticirani, *cool* i u trendu.

3.6. Jedan je od razloga uporabe anglizama njihova **neutralnost**, odnosno “potreba jezika (primaoca) za eufemizmima” (Weinreich 1953: 58). Engleski su izrazi poželjni jer su često, za razliku od domaćih izraza, oslobođeni tradicionalnih, kulturnih i emocionalnih konotacija. Dok je engleski izraz *single* posve neutralan, talijanski izrazi *scapolo* i *zitella* zvuče uvredljivo (Damiani-Einwalter 2002: 86). U Rusiji se na mnoge riječi sovjetskoga podrijetla gleda negativno, dok su engleski ekvivalentni izrazi oslobođeni negativnih konotacija (Proshina, Etkin 2005: 443). U japanskome se posuđenice engleskoga podrijetla rabe kada se govori o spolnosti i bolesti, a slična je tendencija zamjetna i u Indiji (Kachru 1986: 10). Čini se da je pri posuđivanju iz drugoga jezičnog koda obavijesnome značenju oslabljena snaga. Stoga ne čudi da se u drugim jezicima rabi cijeli niz vulgarizama i psovki engleskoga podrijetla, poput *shit*, *fuck*, *damn*, *bitch*, koje ne zvuče tako loše ili uvredljivo kao njihovi domaći prijevodi.

Osim toga, uporaba neke manje poznate ili proširene domaće zamjene za anglizam može se činiti obilježenom ili ideološki obojanom naspram uporabe izraza engleskoga podrijetla, koji je svojom proširenošću i svakodnevnom uporabom stekao neutralan status.

3.7. Anglizmi se rabe i da bi **precizno imenovali određeni pojam**. Prema mnogima anglizmi preciznije, profesionalnije i jedino autentično izražavaju određeno značenje. *Tender*, primjerice, nije bilo koja ponuda ili natječaj, već onaj koji u ekonomiji označava ‘ponudu ili natječaj za otkupljivanje poduzeća, isporuku robe ili pružanje usluga’. Glagolski izrazi, tvoreni od engleskoga korijena i tvorbenoga formanta hrvatskoga jezika, *sejvati*, *forvardirati*, *daunloudati*, *atačirati*, usko su vezani uz računalni jezik i ne pokrivaju onu širinu semantičkoga polja koju pokrivaju hrvatski izrazi *sačuvati/pohraniti*, *proslijediti*, *skinuti/spustiti*, *priložiti*. Opačić (2006: 112) primjećuje da se danas zlostavljanje toliko razvilo i sofisticiralo da je svaka vrsta dobila svoje ime – *mobbing*, *bullying*, *bossing*. Prčić (2005: 148) navedene anglizme naziva *hiposinonimima* jer se prema domaćim zamjenama istovremeno nalaze u odnosu sinonimije (zbog istoga osnovnog značenja) i u odnosu hiponimije (zbog dodatnih obilježja anglizama).

3.8. Anglizmi nerijetko nude **potpuniji opis** nekoga ili nečega jer pokrivaju značenja niza domaćih zamjena. Zato se nekoga opisuje kao *cool* jer se tim pridjevom postiže potpuniji opis no što bi se postigao uporabom pridjeva *dobar*, *zabavan*, *super*, *zanimljiv*, *druželjubiv*, *privlačan*, *opušten*, *nesvakidašnji*. Viereck (2006: 50) na temelju liste nepotrebnih anglizama u njemačkome koje izdaju jezična društva u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj ističe da postoje prosječno tri njemačka ekvivalenta za navedene nepotrebne anglizme. Autor zaključuje da činjenica da su čak tri njemačke riječi potrebne da bi prenijele sadržaj engleske riječi otežava i usporava komunikaciju.

3.9. Jedan je od razloga uporabe anglizama **različit kolokacijski potencijal** anglizma i njegove prevedenice. Gottlieb (2004: 50) navodi primjer anglizma *sideeffekt* koji se javlja u daleko većem broju kolokacija od danskoga izraza *bivirkning*.

Uporaba jedne zamjene za anglizam često motivira uporabu drugih zamjena kao što i uporaba jednoga anglizma motivira uporabu drugih anglizama. Tako je izglednije da će se uz *privitak/prilog* upotrijebiti izraz *proslijediti*, a uz *atač(ment) forvardirati*.

3.10. Zbog njihova **internacionalnog statusa** anglizme rabe znanstvenici i stručnjaci na različitim područjima. Mladi također u velikoj mjeri rabe izraze za koje znaju da ih rabe mladi širom svijeta. Engleske su posuđenice zbog svojega internacionalnog statusa izrazito prisutne u oglašavanju, gdje je cilj postići međunarodni interes za proizvod koji se oglašava, kao i u nazivanju tvrtki, obrta i kompanija.

3.11. Važan je razlog uporabe anglizama **zadovoljavanje društvene funkcije jezika i izražavanje identiteta**, što u najvećoj mjeri dolazi do izražaja među mladima, koji danas odrastaju kao konzumenti američke popularne kulture. Oni pritom doživljavaju engleski jezik kao otvoreni rezervoar simboličkih značenja i mogućnosti drugačijega izražavanja – modernoga, popularnoga, prestižnoga. Integriranjem velikoga broja engleskih elemenata u domaći okvir, onaj jezični kao i kulturni, mladi izražavaju svoju kreativnost i zadovoljavaju potrebu za pojačanom izražajnošću ili pak opuštenom i ležernom komunikacijom. Pripadnici određene supkulturne skupine, *snowbordera*, *hip-hopera* ili *surfera*, time, uz ostala obilježja (oblačenje, govor tijela), izražavaju svoju pripadnost određenoj skupini, kreiraju svoj supkulturni identitet, distanciraju se od dominantne kulture i identificiraju s alternativnim vrijednostima.

3.12. Anglizmi se rabe i da bi se zadovoljila **simbolička funkcija jezika**. Uporabom engleskih izraza govornik nastoji u tekst unijeti nešto od onoga što engleski predstavlja, odnosno simboličke vrijednosti koje se pridaju engleskome jeziku: mladost, popularnost, modernizacija, internacionalizacija, tehnička kompetencija i sl. Simbolička se funkcija jezika odražava u potrebi da se samim leksičkim izborom prenese određena informacija, odnosno da se njime iskaže stav, ideologija, potreba ili uvjerenje. U tome smislu medij postaje važniji od sadržaja poruke ili jednako važan.

Uporaba izraza engleskoga podrijetla može nositi i negativnu konotaciju: takvom se uporabom može ismijavati utjecaj engleskoga jezika na vlastiti jezik, odnosno hibrid do kojega dolazi velikim unosom riječi engleskoga podrijetla u jezik primalac, ili pak govornike koji rabe veliki broj anglizama.

3.13. Jedan je od razloga uporabe anglizama **stvaranje stranoga ozračja**. To može biti motivirano željom da se strani ugođaj što vjernije prenese, primjerice pri prevođenju, ili pak da se stvori ozračje slično onome stranom. Filipović (1986: 188) navodi primjere uporabe riječi za oslovljavanje, poput *Sir* ili *Madam*, ili pozdrava, poput *good morning*.

3.14. Anglizmi se često rabe kao sredstvo u igrama riječima i njihovim značenjima.

Görlach (1994: 51) spominje izraz *Dämmer'shoppen* u značenju 'kupovina nakon zalaska sunca' koji je nastao prema njemačkome homonimu *Dämmer'schoppen* koji znači 'rano večernje piće'. U rumunjskome se anglizam *drinkui* rabi u značenju 'piti', ali i 'uživati u piću' prema domaćemu izrazu *benchetui*, 'uživati u zabavi' (Constantinescu i dr. 2002: 172). Učestala je uporaba čestice O.K. u rumunjskome dovela do nastanka izvedenice O.K.-ist u značenju 'izraziti konformist' (ibid., 186). Izložba u okviru Zagrebačkoga velesajma nazvana je kombinacijom dviju hrvatskih riječi i engleskoga nastavka: *lov + ribolov + ing* → *loring* (Opačić 2006: 26). U Rijeci je otvorena knjižara *Ribook*. Izraz je spoj naziva grada *Rijeka* i engleskoga izraza *book* i podsjeća na naziv globalno poznate sportske marke *Rebook*. Taavitsainen i Pahta (2008: 34) donose zanimljiv primjer naziva trgovine električnom opremom *LIGHTinen*. Izraz je nastao spajanjem imenice *light* ('svjetlo'), koja predstavlja tip robe koja se prodaje, i prezimena obitelji koja drži spomenutu trgovinu *Laitinen*. Sličan je primjer i neologizam *onetastičan* (one + fantastičan), koji je skovao Tomislav Ladan, a kojim se u reklami opisuje trgovački centar *City Center One* u Zagrebu.

4. Zaključak

Raslojavanje uporabe anglizama i njihovih domaćih zamjena može se slikovito opisati onime što Bourdieu (1991) naziva *jezičnim kapitalom* i *jezičnim tržištima*. Svaki govornik posjeduje jezični kapital koji osim jezičnih resursa, posuđenica i njihovih domaćih zamjena, čini svijest o postojanju različitih stilova komunikacije. Komunikativni se stilovi mogu poistovjetiti s jezičnim tržištima za koja se stvaraju različiti proizvodi, čija priroda ovisi o značajkama samoga tržišta. Tako će za jedno jezično tržište biti primjereniji anglizam, dok će za drugo biti primjerenija njegova domaća zamjena. Što je govornik jezično kompetentniji to će bolja biti njegova procjena koji se "proizvod" više cijeni na kojemu "tržištu".

Uporaba se anglizama i miješanje jezičnih kodova stoga prije mogu opisati organiziranim i složenim fenomenom koji dovodi do *glokalizacije* (Bhatia 2001: 213), suživota stranoga i domaćega gdje se globalno prilagođava lokalnome kontekstu, nego znakom lošega jezičnog ponašanja.

Činjenica da jezično posuđivanje uvelike prelazi denotativne potrebe ne pruža valjan temelj za podjelu posuđenica na potrebne i nepotrebne. Analizirana klasifikacija (Prčić 2005), osim toga, jasno pokazuje da se nepotrebno u jeziku lako može prikazati potrebnim i obrnuto. Možda takozvane posuđenice iz luksuza i nisu uvijek nužne, no držimo da ih to nikako ne čini nepotrebnima, posebice ako se u obzir uzme cijela paleta govornikovih jezičnih i društveno-psiholoških potreba, od potrebe da se precizno, ekonomično i kreativno izrazi pa sve do njegove potrebe za luksuzom. Anglizmi usto često nose drugačije konotacije i bude drugačije asocijacije od njihovih domaćih zamjena, pa je pogrešno reći da se rabe na uštrb domaćih izraza. Paralelna uporaba

anglizama i njihovih domaćih zamjena omogućuje značenjsku, stilsku i funkcionalnu razvedenost jezika i otkriva svu slojevitost jezične uporabe. Svaka je posuđenica stoga potrebna jer ne samo da se govornik u danome trenutku uspije njome bolje izraziti no što bi uspio domaćom zamjenom već nerijetko i samim izborom posuđene riječi on izražava dio sadržaja.

Literatura

- Aitchison, Jean, "Absolute Disasters: The Problems of Layering", u: *Lexicographica. Series Maior*, Niemeyer, Tübingen, 2004., str. 1–15.
- Alexieva, Nevena, "How and Why are Anglicisms often Lexically Different from their English Etymons?", u: *Anglicisms in Europe: Linguistic Diversity in a Global Context*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2008., str. 42–51.
- Babić, Stjepan, "Opet o kambeku", *Jezik*, 25, 1977/78., br. 4, str. 118.
- Babić, Stjepan, *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Globus, Zagreb, 1990.
- Bakhtin, Mikhail, *The dialogic imagination*, University of Texas Press, Austin, 1981.
- Berns, Margie, "Bilingualism with English as the other tongue: English in the German legal domain", *World Englishes*, 11, 1992., br. 2/3, str. 155–161.
- Bhatia, Tej K., "Language Mixing in Global Advertising", u: *The Three Circles of English*, UniPress, Singapore, 2001., str. 195–215.
- Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- Constantinescu, Ilinca, Victoria Popovici, Ariadna Ștefănescu, "Romanian", u: *English in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2002., str. 168–194.
- Damiani-Einwalter, Ingrid, "Prisutnost internacionalnih izraza u standardnom talijanskom jeziku", u: *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj – izazovi na početku XXI. stoljeća*, HDPL, Zagreb – Rijeka, 2002., str. 85–96.
- Etiemble, René, *Parlez-vous français?*, Gallimard, Paris, 1964.
- Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU – Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- Gottlieb, Henrik, "Danish Echoes of English", *Nordic Journal of English Studies*, 3, 2004., br. 2, str. 39–65.
- Görlach, Manfred, "Continental pun-dits", *English Today*, 37, 1994., br. 1, str. 50–52.
- Haarmann, Harald, *Symbolic Values of Foreign Language Use. From the Japanese Case to a General Sociolinguistic Perspective*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 1989.
- Halliday, Michael A. K., "Written language, standard language, global language", *World Englishes*, 22, 2003., br. 4, str. 405–418.
- Haugen, Einer, *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*, Vol. II, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1953.
- Hope, Terry E., *Lexical Borrowing in the Romance Languages. A Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, Vol. I–II, Blackwell, Oxford, 1971.

- Kachru, Braj B., *The Alchemy of English: The Spread, Functions, and Models of Non-native Englishes*, University of Illinois Press, Urbana – Chicago, 1986.
- McArthur, Tom, *The English Languages*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Melchers, Gunnel, Philip Shaw, *World Englishes: An Introduction*, Arnold, London, 2003.
- Mihaljević, Milica, “Semantičke posuđenice”, *Suvremena lingvistika*, 33, 1992., br. 1, str. 33–43.
- Mihaljević, Milica, Ljiljana Šarić, “Metaforizacija kao terminološki postupak u engleskom i hrvatskom”, *Suvremena lingvistika*, 41/42, 1996., br. 1/2, str. 437–449.
- Muljačić, Žarko, “Tri težišta u proučavanju jezičnih elemenata ‘stranog’ porijekla”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23/24, 1998., str. 265–280.
- Myers-Scotton, Carol, *Multiple voices. An introduction to bilingualism*, Blackwell Publishing, Oxford, 2006.
- Onysko, Alexander, *Anglicisms in German: borrowing, lexical productivity, and written codeswitching*, Walter de Gruyter, Berlin, 2007.
- Opačić, Nives, *Hrvatski u zagradama*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
- Picone, Michael D., *Anglicisms, neologisms and dynamic French*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 1996.
- Potter, Simeon, *Our language*, Penguin Books, Harmondsworth, 1950.
- Prčić, Tvrtko, *Engleski u srpskom*, Zmaj, Novi Sad, 2005.
- Proshina, Zoya G., Brian P. Etkin, “English-Russian language contacts”, *World Englishes*, 24, 2005., br. 4, str. 439–444.
- Pulcini, Virginia, “The English language in Italy”, *English Today* 40, 10, 1994., br. 4, str. 49–52.
- Rodríguez González, Félix, “Spanish”, u: *English in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2002., str. 128–150.
- Smith, Ross, “English in European Spanish”, *English Today* 52, 13, 1997., br. 4, str. 22–26.
- Svartvik, Jan, Geoffrey Leech, *English. One Tongue, Many Voices*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006.
- Škarić, Ivo, “Hardware je zapravo željezarija”, *Jezik*, 30, 1983., br. 4, str. 101–103.
- Taavitsainen, Irma, Päivi Pahta, “From global language use to local meanings: English in Finnish public discourse”, *English Today* 95, 24, 2008., br. 3, str. 25–38.
- Težak, Stjepko, *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*, Tipex, Zagreb, 1999.
- Thody, Philip, *Le Français. Forbidden English, Forbidden American. Law, Politics and Language in Contemporary France*, Athlone, London and Atlantic Highlands, N. J., 1995.

- Thomas, George, *Linguistic purism*, Longman, London – New York, 1991.
- Turk, Marija, “Jezični purizam”, *Fluminensia*, 1996., br. 1/2, str. 63–79.
- Viereck, Wolfgang, “Language policy in Germany and beyond”, *Studia Anglica Posnaniensia*, 42, 2006., str. 47–62.
- Weinreich, Uriel, *Languages in Contact*, Mount Co., The Hague, 1953/63.
- Winford, Donald, *An Introduction to Contact Linguistics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.

SUMMARY

Branka Drljača Margić

LEXICAL PARALLELISM: ARE THERE UNNECESSARY LOANWORDS (OF ENGLISH ORIGIN)?

The paper discusses the category of necessity in borrowing, primarily from English, examining whether (English) loanwords can really be classed as either necessary or unnecessary. Employing the example of a recent attempt (Prčić 2005) to classify loanwords of English origin by how justified it is to use them in the recipient language, the author aims to show such classifications to be imprecise and oversimplified. The primary goal of the paper is to give and analyse the reasons for using loanwords. It argues that the speakers are motivated to use loanwords by an array of linguistic and socio-psychological needs and desires - from the need to fill a lexical gap, to the desire to express themselves economically, precisely and creatively, to the need to express their subcultural identity through the use of borrowings. The author concludes that both loanwords and their native equivalents make up what Bourdieu (1991) terms *linguistic capital*, and that lexical choice depends on the nature of linguistic markets. Thus the loanword will fare better on one market, and its native equivalent on another. The parallel use of loanwords and their native equivalents greatly enhances the layered nature of language use - that is, the semantic, stylistic, and functional diversification of language.

Keywords: *(English) loanword; necessity in linguistic borrowing; reasons for using loanwords*